

Linnea Dahlgren
Annika Lewrén
Karin Lundin
Malmö universitetsbibliotek

Studenters erfarenheter av att studera med talböcker och stödprogram

Bakgrund

Vid Malmö universitet uppger både bibliotekets tillgängshetsgrupp och annan personal som arbetar med pedagogiskt stöd att de har märkt en ökning i antalet studenter som söker hjälp i sina studier.

Våren 2022 hade Malmö universitetsbibliotek 1 925 aktiva Legimusanvändare av totalt 24 000 studenter vid lärosätet. Detta innebär att omkring 8% av Malmö universitets studenter använder Legimus, vilket kan jämföras med Lunds universitet, där omkring 3% av studenterna använde Legimus under 2021.

Som ett led i att förbättra arbetet mot studenter med läsnedsättningar genomförde biblioteket under våren 2022 en kvalitativ fokusgruppsstudie med studenter som använder Legimus och andra stödverktyg, för att undersöka deras erfarenheter av att studera med talböcker och deras attityder till bibliotekets stöd.

Metod

Fokusgruppsstudien föregicks av en enkätstudie om studenters upplevelser av talboksgenomgångar med biblioteket under hösten 2021. Syftet med enkäten var att undersöka studenters erfarenheter av talboksgenomgångar via Zoom, men även andra frågor relaterade till att studera med talböcker togs upp. Enkäten skickades på mejl till studenter som haft talboksgenomgång samma termin och 29 studenter deltog. I enkäten tillfrågades deltagarna om de var intresserade av att delta i en fokusgrupp om att studera med talböcker.

De som svarade ja kontaktades under våren 2022 och totalt sju av dem deltog sedan i fokusgrupperna. En intervjuguide togs fram utifrån Viktoria Wibecks bok *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. En fokusgrupp med fyra studenter genomfördes på plats i biblioteket och en fokusgrupp med tre studenter genomfördes via Zoom. Intervjuerna tog omkring 45 minuter till en timme. Två bibliotekarier närvarande vid fokusgrupperna där en fungerade som moderator/samtalsledare och en assisterade och tog anteckningar. Intervjuerna spelades också in. Materialet från inspelningarna transkriberades sedan till text. Transkriberingen

bearbetades sedan genom att teman identifierades och sammanställdes till denna rapport. Studenternas namn är här fingerade.

Var man hörde talas om Legimus

Ingen av deltagarna i fokusgrupperna hörde talas om Legimus via universitetets officiella kanaler, såsom genom biblioteket, pedagogiskt stöd eller lärarna. I Robins fall var det en kursare som tipsade, och för Maria var det en kompis. Cecilia fick reda på att Legimus fanns genom att hennes barn fick det i skolan, och Evelina som jobbat i skolan fick där kännedom om Legimus genom de elever som använde det.

Veronica har haft Legimus tidigare under sin skolgång. Evelina gjorde olika tester på Studiecentrum där det konstaterades att hon hade lässvårigheter, och då blev hon tipsad om Legimus. Nora berättar om hur hon fick tips om Legimus såhär:

Och sen har ju jag vetat om att det har funnits såhär dyslexiförbundet eller nåt sånt, så då ringde jag till dem och sa "hej alltså jag vill börja plugga men jag vågar inte" och då sa dom /.../ "ja men det finns jättemycket program" /.../

Hon visste alltså om att Legimus fanns innan hon började studera, vilket också var fallet för många av de andra i fokusgrupperna. Det som är tydligt är att de officiella kanalerna för att förmedla information om Legimus använts först senare, medan den första kännedomen om att stöd finns att få vid lässvårigheter har kommit främst via inofficiella vägar.

Mötet med universitet

För att få en genomgång och introduktion till talböcker hos biblioteket bokade de flesta i fokusgrupperna tid via hemsidan, medan två personer mejlade. Själva genomgången beskrivs mestadels i positiva ordalag, vilket speglar resultatet av enkäten där medelvärdet blev 4,69 när de 29 studenterna skulle bedöma hur de tyckte genomgången fungerade, genom att ange en siffra på en skala från 1 till 5 där 1 var att genomgången fungerat dåligt och 5 var att den fungerat jättebra. 26 av 29 svarade också nej i enkäten på frågan om det var något under introduktionen till talböcker som hade kunnat förklaras bättre.

Under fokusgruppsintervjuerna var som sagt de flesta positiva, som till exempel Evelina som beskrev det så här:

Jag var förvånad över hur smidigt det gick. Både det här med att dela skärm och få instruktioner. Jag tyckte det var jättetydligt. /.../ Jag fick tillräckligt med information.

Även Cecilia var positiv till genomgången och säger:

Jag fick också en genomgång på zoom i början av min kurs /.../ Det var så smidigt och enkelt förklarar så till och med jag förstod (skratt). Så när vi stängde ner så kände jag men gud, vad enkelt detta förklarades för mig. Och att det funkade direkt när jag väl loggade in. När det har varit något som inte funkade så har jag haft kontakt med samma person. Då har jag fått svar tillbaka väldigt snabbt. Så det har gått smidigt!

Att mötet var över Zoom beskrevs av Maria som lite hackigt men annars smidigt. I enkäten framkom det att 27 av de 29 studenterna helst ville ha genomgången över Zoom, medan 2 stycken hade föredragit att ha det på plats i biblioteket.

Det framkom under fokusgruppsintervjuerna att det funnits tillfällen då stödet till studenterna brustit. Nora beskriver hur hon hade ett problem som rörde en funktion i Legimus, som bibliotekarien inte visste hur man löste och som hon heller aldrig fått någon återkoppling om. Nu har Nora vant sig vid att leva med det problemet. Veronica beskriver en situation där hon bokade in ett möte om Inläsningstjänst där hon var tvungen att läsa kontraktet själv och krasst konstaterade att hon som har lässvårigheter knappt vet vad hon nu skrivit under. Hon säger:

Jag hade typ uppskattat mer om han jag pratade med kanske läste upp kontraktet för mig, eller ... Nu fick jag liksom sitta där och läsa det själv, så då kände jag att "har han någon förståelse över huvud taget om varför jag sitter här?"

Robin fyller på:

Att bli bemött med förståelse, kan jag tycka ibland ... det är viktigare än att allt det tekniska är "wow" liksom.

Men på det hela taget verkar stödet från universitetet uppskattas. Veronica säger också:

Generellt sett är jag jättenöjd med Malmö universitet och det jobbet ni gör. För två år sedan pluggade jag i Lund och jag kände inte alls att jag fick den hjälpen som jag behövde, jag var jättemissnöjd.

Nora, som har erfarenheter av att plugga i Stockholm tidigare, stämmer in:

Jag måste bara hålla med om det /.../ alla lärare jag pratat med har varit såhär "ja men vi fixar det". Det har aldrig varit några konstigheter /.../

Lärarna beskrivs av flera som hjälpsamma, men att det blir väldigt jobbigt när de plötsligt lägger till ny litteratur. Nora beskriver det så här:

När det är en bok som inte finns, när läraren är såhär "ja ni ska läsa den här också", ni vet, kommer in med något i sista sekunden, då tar det ju tid för

böckerna att bli inlästa och att den inte finns där /.../ man bara neej! Nej, det är en hel bok, hur ska jag ta mig igenom det här?!

Även om lärarna är hjälpsamma och försöker lösa situationen, beskrivs det alltså som att balansen förstörs när något oväntat läggs till som ska läsas. Robin håller med Nora och beskriver det så här:

Jag tycker din poäng är jättebra där, det här med allt eller inget. Det är väldigt svårt att ställa om på något sätt, alltså ... När man inte har svårt för det så tänker man inte ens på det, men när man har väldigt svårt för den omställningen att "åh shit, nu har jag missat dom här sidorna som skulle vara till imorgon" - det kommer inte hända att man läser igen dom, för det är förstört redan på något sätt.

Hur använder studenterna Legimus och andra stödprogram i sina studier?

Både i enkäten och i fokusgrupperna svarade en majoritet av studenterna att de använde sig av Legimus mobilapp för att lyssna på talböcker. Andra program och verktyg som användes var Legimus webbläsare, EasyReader, Tortalk, ClaroRead och egna talsyntes-appar. Vissa använder mer än ett verktyg, till exempel EasyReader på datorn och Legimusappen på mobilen. Dessa studenter använder olika verktyg som komplement till varandra och väljer det verktyg som passar bäst för situationen. Evelina berättar:

Jag brukar använda lite både och. Sitter jag hemma och bara läser, då brukar jag vilja sitta och hålla i boken samtidigt för jag tycker nästan det är bättre. Men sen är det rätt smidigt att man kan sätta på boken om man åker tåg eller går på promenad. Jag använder båda nästan lika mycket.

Cecilia beskriver något likande:

Jag använder faktiskt både datorn och telefonen /.../ de dagar där jag har fokus att studera och anteckna då använder jag datorn. För jag tycker det är lättare att se i storbild eller så. Men ibland tycker jag det är lite lyxigt när man står och lagar mat eller är ute och går att man kan stå och lyssna på en bok. Att man sparar tid på att kunna lyssna på sin bok samtidigt som man gör en massa annat, vilket jag har lättare att lära mig på så det är extremt smidigt för min del.

Veronica berättar också att hon använder både appen och datorn:

Appen är bra för jag lyssnar typ på boken på bussen eller när jag cyklar, så på vägen hem, då använder jag appen och sen när jag kommer hem så läser jag samma kapitel en gång till och då ser jag texten framför mig och lyssnar samtidigt.

Studenterna uppskattar mobilappen i och med den flexibilitet det ger att kunna lyssna på kurslitteraturen när de gör någonting annat, som Cecilia som ibland använder den medan hon lagar mat eller Evelina och Veronica som använder den när de åker kollektivt, cyklar eller promenerar. För mer fokuserade studier passar datorn bättre, kanske för att det är lättare att se texten på en större skärm.

Andra deltagare i fokusgrupperna uppger att de bara testat ett verktyg eller att de har testat olika verktyg men fastnat för det som passar dem och deras studieteknik bäst. Agnes berättar:

Jag är faktiskt så ... ohyggligt analog i min värld, så jag har jättesvårt att lära mig olika funktioner. Så jag har faktiskt tagit den enkla vägen och kör bara på telefonen.

Nora brukar också bara använda sig av mobilappen:

Jag har provat både webbläsaren, och så har jag provat EasyReader och appen, men för mig är det precis som du var inne på att man kan ta med sig det /.../ Jag har koncentrationssvårigheter också, så att jag kan inte alltid sitta ned, och då blir det väldigt ohändigt, alltså att ha datorn med sig och gå omkring i lägenheten eller om man vill gå ut.

Robin instämmer med Nora:

Promenera har varit jätteviktigt och lyssna både samtidigt. Jag började med det på datorn, men det var nåt jag gjorde fel så att jag kunde inte läsa in i rätt mapp /.../ Appen är också för övrigt mycket lättare att navigera tycker jag än den i webbläsaren och den som är på datorn, så för mig är det mycket därför. Det är särskilt när jag går in den här boklistan så att säga /.../ Den [appen] är väldigt lättanvänd alltså och så väldigt skönt att bara kunna gå ut och spela sin bok.

Maria har däremot valt en annan strategi än Nora och Robin:

Jag tycker om att kunna lyssna och följa med i texten, så jag sitter gärna ned och antecknar samtidigt, så att jag både ser, hör och antecknar /.../ Jag har provat att lyssna också med lurar och vara ute och gå, men jag kommer inte ihåg det, alltså, jag måste anteckna det.

Robin föredrar mobilappen eftersom han tycker att den är mer användarvänlig, han har haft problem med att få webbläsaren och EasyReader att funka som de ska på datorn och därför övergått till appen. För Agnes verkar valet att enbart använda mobilappen främst handla om att hon tycker att det är krångligt att lära sig olika program och därför nöjer sig med ett. Maria å sin sida har testat både mobilappen och datorn men kommit fram till att hon minns bättre när hon sitter ner och tar anteckningar samtidigt som hon lyssnar och läser kurslitteraturen. Robin och Nora däremot har lättare att koncentrera sig

om de samtidigt kan röra på sig, och föredrar därför mobilappen eftersom de då slipper bära med sig datorn.

Flera av deltagarna uppger att de trots att de har tillgång till sina kursböcker via Legimus också köper de tryckta böckerna, för att kunna stryka under, skriva anteckningar och gå tillbaka i texten. Talböckerna fungerar alltså som ett komplement och ett stöd till den tryckta kurslitteraturen och ersätter inte de tryckta böckerna. Både i enkäten och i fokusgrupperna tar deltagarna upp betydelsen av att ha tillgång till *både* tal och text. En person skriver i enkäten:

Några [böcker] finns bara som tal. Hade hellre sett dem med tal och text eller inte alls nästan. Jag kan iallafall inte använda endast talböcker då jag gärna följer med i texten för att orientera mig samtidigt.

Maria tar upp något likande under fokusgruppen:

Jag hade en bok förra kursen som inte hade text, men då fick jag köpa den, för ... annars hade jag inte tagit mig igenom den.

Maria, Nora och Agnes tar också upp att det är mycket svårare att gå tillbaka i texten och spola till en viss passage om boken enbart finns som tal. Agnes berättar:

Ibland är det osmidigt och det är när det är böcker där det bara står sidnumret där man inte får själva texten. På vissa böcker. Då blir det jätteosmidigt för då kan jag inte gå tillbaka och titta. För jag tittar alltid både i mobilen och i böckerna. Lite parallellt. För att när jag läser så kan det vara så att jag försvinner bort lite och då kan jag behöva gå tillbaka typ till det senaste stycket eller så.

Utifrån deltagarnas berättelser ser vi alltså att det ofta inte räcker att enbart ha tillgång till kurslitteraturen i talboksform, utan att det är kombinationen av tal och text som efterfrågas, samt att möjligheten att kunna följa med i texten samtidigt som den läses upp är mycket viktig för vissa studenter.

En annan sak som framkom under fokusgruppsintervjuerna var att många av deltagarna börjat läsa även utanför studierna. Agnes säger:

Sen lyssnar jag också på vanliga böcker. Nu är det superanvändbart och livlinan till att kunna studera, men det ger också ett mervärde i livet att kunna lyssna på böcker.

Evelina använder ljudboksappar, och det gjorde Nora också innan men har nu gått över till Legimus istället. Hon beskriver det såhär:

Från att ha varit en person som verkligen undviker att läsa för att jag tycker att det är så jobbigt /.../ till att jag faktiskt gör det, och att jag, när jag inte går i skolan, läser skönlitterära böcker för att jag tycker det är kul och använder Legimus liksom. /.../ Det tror jag inte att jag hade gjort om inte Legimus var

liksom så lättillgängligt och att det var så mycket som fanns där och att det var gratis också.

Veronica använder inte Legimus till nöjesläsning så mycket under terminerna men gör det på sommaren. Maria har inte tänkt på att hon kan använda Legimus på det sättet, och Cecilia tror att hon kommer bli en nöjesläsare snart även om hon inte riktigt är där än:

Jag har inte läst något annat än det som tillhör min skola, men jag kommer komma dit en vacker dag (skratt). Just nu är det så mycket med skolböckerna liksom. Nu kan jag känna så att när man sitter med vänner och de berättar om en bok de läst, förr var det så att man gick någon annanstans. Nu sitter man ändå och reflekterar vad de säger och jag sparar det på min bokhylla.

Attityder till talsyntes

Både i enkäten och i fokusgrupperna syns en stark preferens för mänskliga röster framför talsyntes. Talsyntesrösterna beskrivs som enformiga och tråkiga att lyssna på. Agnes säger:

Med kraftigt, svårsmält innehåll då är det väldigt svårt när man har en otroligt opepp röst samtidigt /.../ Det är liksom en datorröst som gör att man liksom ... dör av tristess bara.

På frågan om hon tycker att det är lättare att koncentrera sig på boken om det är en bra röst svarar hon:

Ja, verkligen! Det får gärna vara en bra röst, men en mänsklig röst underlättar. För det är just det här momentet när man får en datorröst som inte kan uttala orden. /.../ ja, det är nästan omöjligt att komma igenom.

Evelina instämmer:

Jag känner igen det där, för jag har också ADHD, och då spelar verkligen rösten en stor roll faktiskt.

Maria stör sig också på talsyntesen och säger att hon inte kan lyssna lika länge om en bok är inläst med talsyntes som hon kan med en mänsklig uppläsare:

Dom [talsyntesrösterna] är jättejobbiga tycker jag, särskilt om man ska läsa till och lyssna på mycket, så kan man inte lyssna för länge, eller inte jag. /.../ Det blir ju liksom bara som en robot som pratar, det är skönare när någon har läst in boken.

En deltagare i enkäten skriver:

Talsyntes är svårt att ta till sig när man dessutom ska lära sig nya saker. Hade varit bättre om det fanns vanliga ljudböcker eller fler inlästa böcker. Talsyntes är svårt att ta till sig när man dessutom ska lära sig nya saker. Hade varit bättre om det fanns vanliga ljudböcker eller fler inlästa böcker.

Talsyntesen kan också störa koncentrationen om det som läses upp är en dåligt inskannad text. Nora beskriver det som:

Det kopierade är inte alltid så tydligt så att när den läser så bara /.../ ”bla bla bla s. 4” och sen hoppar den tillbaka och så hoppar den över ett ord och /.../ när man har koncentrationssvårigheter så är det inte så himla lätt att liksom hänga med.

Evelina berättar att ClaroRead ibland hoppar mellan olika talsyntesröster när hon använder den för att läsa upp sina egna texter, vilket hon upplever som störande:

Ibland om man lyssnar på något som man själv har skrivit och sen börjar skriva, så blir det olika ord. Så en läser bokstäverna och så är det kanske en mansröst och sen läses hela meningen upp och då är det kanske en kvinnorröst. Så jag vet inte hur man ändrar om det ... för det blir lite störande.

Även fotnoter kan ställa till det. En deltagare i enkäten skriver att det är “svårt att hänga med när fotnoter läses upp mitt i texten”. Veronica tar också upp att talsyntesen inte kan hantera ord på andra språk:

Om det är typ en svensk text och så kommer det ett engelskt ord eller så, då blir det lite konstigt, så läser den det som om det vore ett svenskt ord.

Ett stort problem är också att ord ofta uttalas och betonas felaktigt, vilket förhindrar förståelsen. Evelina berättar:

Jag lyssnade på en bok idag där jag känner att, jag fattar inte överhuvudtaget vad den handlar om. För att den här datorrösten var så hattig och så ja ... orden blev så fel i sammanhanget.

Flera deltagare i enkäten beskriver också hur talsyntesen betonar och uttalar ord så fel att de inte förstår. En person skriver:

Jag kan omöjligt lyssna då betoning blir så fel att jag inte förstår vad de säger. Det är ett stort problem.

En annan skriver: *robotrösten kunde förbättras lite då uttal och meningarna ibland är svåra att förstå.* Också Robin, som säger att han inte stör sig så mycket på talsyntes, har märkt av problemet:

Ibland kan den uttala ord väldigt märkligt, alltså så att man inte fattar ens vad dom säger.

Cecilia, som har dyslexi, tycker att det fungerar med datorrösten eftersom det för hennes del är avkodningen av texten som är problemet. Hon säger:

Jag är bara så tacksam och glad att jag har den här inläsningstjänsten så jag tänker inte så mycket på den biten. /.../ eftersom jag har dyslexi så känner jag att jag hör ju ändå orden och förstår det jag inte själv kunnat få in om jag suttit och läst själv.

Men trots att Cecilia på det stora hela alltså är nöjd med talsyntesen har även hon märkt att den inte alltid fungerar optimalt:

Man hör ju skillnad när det är en bra röst och när det inte är en bra röst. Samtidigt blir det lite mer ansträngande från ens egen sida att ta in och förstå vad den här datorrösten säger. Men det har funkad liksom.

Veronica, som använt talböcker och andra stödprogram under större delen av sin skolgång, föredrar också mänskliga uppläsare framför talsyntes, men säger att det till viss del är en vanesak:

Jag tyckte det var mycket jobbigare i början, när jag blev introducerad för programmen. Det är fortfarande jobbigt med rösterna, men det är inte lika jobbigt som i början.

Maria instämmer och säger: *man har vant sig lite*. Kanske förklarar detta delvis varför så många i enkäten tar upp talsyntesen som ett problem, då enkäten enbart skickades ut till studenter som hade fått konto till Legimus tidigare samma termin. Många av dem kan alltså vara nya användare av talböcker som ännu inte vant sig vid talsyntes.

Sammantaget kan vi konstatera att bristande talsyntes är ett stort problem för deltagarna i studien och att dagens talsyntes inte kan ersätta mänskliga inläsare. Att behöva lyssna på en röst som upplevs som enformig och tråkig medför stora problem i att behålla fokus och motivation, i synnerhet för studenter med koncentrationssvårigheter. Felaktig betoning och uttal förhindrar också förståelsen av texten. Detta tyder på att det behövs satsningar för att läsa in mer kurslitteratur med mänskliga uppläsare, och i de fall det inte är möjligt vore det önskvärt med förbättringar i talsyntestekniken i fråga om inlevelse, betoning och uttal.

Hemsidan och information över nätet

På bibliotekets hemsida finns en sida om talböcker och stödprogram. Där finns länk till tjänsten TimeCenter där man kan boka talboksgenomgång, länk till Legimus, information om hur man laddar ner program för talsyntes och en del annat. Under fokusgruppsintervjuerna ställdes frågan huruvida det var lätt eller svårt att hitta till informationen på webben.

Evelina menar att det inte är svårt att hitta till bibliotekets sida om talböcker: *det är bara att googla på Malmö universitet och talböcker så kommer*

bibliotekets sida upp som första träff.

Agnes däremot tycker det är ganska svårt att hitta till sidan och sedan att veta var hon ska klicka för att hitta informationen. Hon önskar att det funnits en person att kontakta där i början, som kunde berätta för henne hur allt fungerade. Även Veronika och Nora säger att de hellre bokar in ett möte med en person som berättar det de behöver veta.

Det verkar alltså som att flera studenter hade föredragit en personlig kontakt i deras första möte med universitetsbiblioteket. Även om all information finns på hemsidan fungerar det bättre att ta del av informationen muntligt.

Det är också informationsmängden som är problematisk. Agnes berättar att hon var väldigt stressad innan hon skulle börja plugga, det var så mycket information på hemsidan att ”*det blev kaos i huvudet*”. Robin säger:

Det är den här informationstätheten, jag tycker ofta det är för mycket intryck överallt /.../ för en person med ADHD är det en mardröm ibland, att komma till det jag faktiskt vill göra.

Robin menar att det är svårare med information på internet än i till exempel en bok:

På internet läser man inte uppifrån och ned utan lite här och lite där, vilket gör att det nästan blir en överbelastning för huvudet.

Flera av studenterna tar upp att det hade varit bra att få instruktioner i videoformat, till exempel att någon kunde berätta om Legimus och hur det fungerar på ett enkelt sätt. Då finns också möjligheten att pausa när man vill och lyssna flera gånger.

Hinder och svårigheter

När problem gällande studierna och stödprogrammen dyker upp verkar de flesta av personerna som intervjuades i fokusgrupperna först och främst försöka lösa problemen på egen hand. Agnes beskriver till exempel hur hon inte lyckats få talsyntesprogram (till exempel TorTalk eller ClaroRead) att fungera, men hur hon valt att inte be om hjälp för det:

Tekniska saker som hakar upp sig, det funkar inte. Det var dessutom så att jag fick hjälp en gång, och så när jag skulle testa själv så funkade det inte igen.

Hon vidareutvecklar:

Men mycket ligger hos mig själv, jag har fått erbjudande om genomgång och introduktioner och att få hjälp igen. Men vet inte om man kan göra det mer tillgängligt. Att man gick och fick hjälpen. Det ligger hos mig men säkert inte ensam med ADHD, man skjuter på grejer. Jag vet inte vad som är hemligheten, jag vet inte vad som skulle behövas för att man faktiskt ska söka hjälpen mer.

Även Cecilia, som dock har dyslexi och inte någon neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, beskriver en liknande situation, också angående talsyntesprogrammen:

Det är säkert väldigt lätt och inte så avancerat som jag tror, men jag har liksom inte gett mig på att förstå mig på det. Det har bara kommit motgångar hela tiden och då har jag känt ... nä, vi struntar i det (skratt). /.../ Men jag har varit med på informationen när ni berättade om det, men det gick inte riktigt in hur man ska göra liksom.

Veronica beskriver hur viljan att lösa problemen själv snarare handlar om en trötthet i att behöva stå upp för sig själv hela tiden:

I första hand försöker jag lösa det själv. Och sen brukar jag ... För jag är så trött på att saker inte funkar och att man ska behöva tjata på lärare och man ska behöva ... stå upp för sig själv hela tiden. Så om jag inte lyckas lösa det själv så brukar jag typ överväga - "är det så pass viktigt för mig att jag behöver hjälpen eller kan jag klara mig utan?"

Nora instämmer:

Det är verkligen så. "Ska jag ta den här fighten?" typ.

Det blev alltså tydligt genom fokusgruppsintervjuerna att även om studenterna vet att hjälp finns att få är det inte alltid de orkar be om den. Som Agnes uttrycker det, "det är väl lite så att när allting rullar på så hankar man sig fram". När man väl ber om hjälp är det för att man gjort bedömningen att hjälpen verkligen behövs.

Hur hjälper stödverktygen i studierna?

Både i enkäten och i fokusgrupperna märks det tydligt att Legimus och de andra verktygen, trots sina begränsningar, är till stor hjälp för studenterna i deras studier. Verktygen fungerar som ett stöd i kognitiva aspekter av läsningen, som till exempel avkodningen av texten, läshastigheten, arbetsminnet och att behålla fokuset under läsningen. Veronica berättar:

Utan Legimus, om jag ska läsa en bok, då måste jag läsa samma mening om och om igen, kanske tre-fyra gånger, men med Legimus kan jag lyssna på det bara, kanske två gånger, och sen bara förstår jag direkt. Så på så sätt hjälper det mig jättemycket med Legimus.

Robin fyller i:

Good point, man blir liksom mer instrumentell på något sätt. Annars hade man ... som du säger, det fastnar liksom där vid avkodningen, så att man måste liksom läsa om en mening tio gånger /.../ det verkar vara det många behärskar utan att dom tänker på det så att säga, när man blir bokslukare och bra på att läsa helt enkelt /.../ Vissa har ju den där tekniken ju att dom bara kan sätta ögonen på en punkt på pappret och bara susa ner /.../ vertikalt nerför pappret såhär, man behöver inte ens följa raderna, och det kommer kanske naturligt så va, men jag har märkt med Legimus att jag kan lyssna på det sättet.

Också Evelina har märkt av en förbättring i sin läshastighet sedan hon började använda Legimus:

[Det] har gjort att jag kan läsa snabbare, eftersom man kan öka hastigheten. Så jag är van vid att lyssna snabbare, så att när jag tar upp boken och ska läsa utan att lyssna så upplever jag att jag även då läser snabbare.

Vad som tycks vara lika viktigt för studenterna som det kognitiva stödet är det mentala stöd som talböckerna erbjuder. Flera av deltagarna i fokusgrupperna berättar att Legimus är ett stöd i att strukturera upp sina studier och komma igång, speciellt de deltagarna som har neuropsykiatriska diagnoser och koncentrationssvårigheter. Agnes, som har ADHD, berättar att hon inte har problem med själva avkodningen när hon läser, men att Legimus är hennes ”motor”. Robin, som också har ADHD beskriver något liknande:

Det har sparat mig väldigt mycket stress och väldigt mycket huvudvärk att ha Legimus, för jag har nästan alltid kunnat räkna med att alla böckerna som jag ska läsa finns där och ... det här kanske låter banalt men som någon som verkligen har mycket svårigheter i exekutiva funktioner, alltså att få saker gjorda, att börja i tid, att leta upp alla böcker i tid, beställa dom, det är så många steg i det som många inte ens tänker på hur tufft det är /.../ men det är så himla skönt, nu kan jag bara sätta på Legimus, för jag vet, jag har bara kollat i listan, ja ok den boken, då läser jag den, då börjar jag där /.../ för min egen del är det just också det här med att komma igång som är så himla svårt bara.

Veronica känner igen sig i Robins beskrivning:

Generellt sett tar allt som har med läsning att göra, om man ska läsa mycket, så tar det alltid dubbelt så lång tid för mig. När jag då får hjälp att läsa så ... det tar liksom bort lite av det jobbiga, att liksom ändå komma igång. Jag känner igen mig i mycket av det du sa, att bara börja. Det är inte lika svårt att börja när man har tillgång till Legimus, det blir inte lika jobbigt.

Även Evelina beskriver att Legimus hjälper henne att komma igång med att studera:

Det har på ett sätt kortat ner startsträckan. Som är det svåraste för mig att sätta igång. Nu finns Legimus i mobilen, jag har det på datorn. Jag hittar inte ursäkter för att inte läsa, för det är så lättillgängligt. Vilket gör att man får mindre ångest och stress inför uppgifter.

Nora upplever också att Legimus hjälper henne med motivationen, och att det också har stärkt hennes självförtroende:

Alltså den mentala grejen, för jag har verkligen alltid känt såhär “åh vad dålig jag är” så man blir så omotiverad när man ska läsa, och ... Det är nästan så att det gått så långt nu för mig att jag har börjat förstå att mycket av liksom, mina lässvårigheter har med det att göra, alltså såhär, min motivation, och ja men lite såhär självkänsla, du vet när man läser. Och Legimus hjälper med det så mycket.

Flera deltagare beskriver det som att tillgången till Legimus och andra stödverktyg har besparat dem mycket stress och oro. Som Robin beskriver det

verkar vetskapen om att kurslitteraturen finns tillgänglig via Legimus lugnande.

Många är glada och tacksamma över att stödet finns och menar att de skulle ha haft det mycket svårare att studera om stödet inte funnits. Som Cecilia uttrycker det:

Ja, vad har jag inte haft för hjälp av Legimus liksom! Jag tror det har varit extremt underlättande i min vardag, att kunna studera, sedan jag fick veta att jag har dyslexi. Att den här möjligheten finns vilket har gjort att man känner sig mindre stressad. Slippa tänka på att när jag läser tappar jag bort mig själv och jag blir vilsen i var jag är någonstans. Allt det här som jag har upplevt och känt under årens gång /.../ Det har underlättat extremt mycket för mig. Jag hade nog inte börjat studera om jag inte vetat att denna möjligheten fanns.

Agnes instämmer:

Det är nog lite samma här, jag hade nog inte gett mig in i att studera om inte den här hjälpen hade funnits. För det vet jag, eller jag visste det redan innan – jag hade aldrig kunnat ta mig igenom läsningen om jag inte fått det uppläst.

Studenternas önskemål

Det framkommer flera förslag på förbättringar och önskemål från studenterna under fokusgruppsintervjuerna. Det som flera stycken tar upp handlar om information och hur man ska bli medveten om vilken hjälp som finns att få. Evelina beskriver anledningen till varför hon tycker det ska finnas mer information om talböcker såhär:

För nu råkar jag ha flera personer i min klass som har läs- och skrivsvårigheter – så det blev att jag tipsade dom om den här tjänsten. För jag visste ju redan om det innan jag började plugga. Så bara någon info till dom som inte vet, vilken hjälp de kan få.

Nora menar också att informationsförmedlingen hade kunnat bli bättre. Hon tycker det är jättebra att information om talböcker och stöd finns på hemsidan, men hade tyckt det varit bättre om lärare i början av utbildningen hade berättat om vilket stöd som fanns och att man kunde vända sig till biblioteket vid frågor. Hon tycker också det är viktigt att kunna göra saker muntligt, och tycker därför det är bra om de som bemannar i infodisk och telefon kan hjälpa henne och inte bara hänvisa tillbaka till hemsidan. Hon säger:

Om jag går in på en hemsida och jag känner att det bara blir för mycket, då letar jag upp ett nummer. För att det är så jag kommunicerar bäst liksom och tar till mig information.

Apropå hemsidan tycker Robin det är bättre med ju färre klick som behövs. Han tycker det är en väldig informationstäthet, och så även på Canvas där han tycker att för mycket onödigt information läggs upp och blir distraherande, medan information om till exempel talböcker försvinner. Han säger:

Jag har problem med hemsidan faktiskt ... men egentligen är det lite en samhällsgrej i sig och det är den här informationstätheten, jag tycker ofta att det är för mycket intryck överallt, så till exempel även på Canvas /.../ Det låter ju kanske trivialt för de flesta, men för nån med ADHD är det en mardröm ibland, att komma till det jag faktiskt vill göra för att det är så mycket ... man tar liksom efter reklambranschen i det här sättet att pocka på ens uppmärksamhet och jag tycker det är väldigt jobbigt.

Veronica instämmer med Robin och säger:

Jag håller med dig, för jag tycker också såhär när det är jättemycket text på en sida så är det bara som att jag åh, jag orkar inte läsa, så jag bokade bara ett möte men en sån specialpedagog och fick all information där istället för jag orkade inte riktigt sitta med det, när det är så mycket text på så kort tid.

Vid frågan om hur informationen på nätet om talböcker och stöd kan bli mer lättillgänglig föreslår Veronica att informationen kan stå i punktform eller att den kan finnas i videoformat. Nora instämmer att videoformat är en superbra idé, för då kan man pausa när man vill. Veronica lägger till att man också kan lyssna om, och Robin kommer med förslaget att man då kan ha klickbara tidskoder för att enkelt kunna navigera i videon.

Agnes, som deltog i den andra fokusgruppen, nämner också hemsidan och att den har förbättringsmöjligheter. Hon beskriver det såhär:

Alltså nu funkar det jättesmidigt, men innan jag började plugga så hade jag en sådan sjuk stressnivå inför att börja plugga. Så jag hittade ingenting någonstans, så jag blev till slut superfrustrerad. Så jag hade önskat att det hade funnits någon funktion, en person man kunde kontakta för att få en introduktion till information. /.../ När jag tar in information så blir det första gångerna typ kaos i mitt huvud. Så om jag då känner mig stressad eller att det är nytt för mig så är det som att det blir kortslutning. Så där hade jag gärna önskat att det hade funnits någon länk eller kontakt till någon så man kunde få mer information, alltså någon mer personlig kontakt.

Även en person i enkätstudien skriver på frågan om det är något mer studenten vill framföra till oss på biblioteket: *Kanske att göra fler medvetna om att det finns*". Två deltagare i enkätstudien önskar att läsningen och bokmärken kunde synkas mellan dator och mobil, och mellan EasyReader och Legimus. En annan vill *"ha sidor som i böckerna istället för en hel text"* och en önskar att det gick att få böcker inlästa snabbare.

Även i fokusgruppsintervjun framkom önskemål som rör Legimus och inläst material. Robin kommenterar hur svårt det ibland kan vara när Legimus-materialet bara består av tal och ingen text. Han beskriver hur det blir krångligt när det gäller till exempel ämnet matematik och det finns flera bilder på geometriska figurer i böckerna. Han säger:

Nu har vi matte och så beskriver dom trianglar och sådana saker /.../ Då ger dom ju bildbeskrivningar och det är lite svårt att förstå dom /.../ I det fallet tänker jag att det hade varit skönt att ha åtminstone bilderna.

Även Agnes har tankar om vad som finns tillgängligt i Legimus. Hon säger:

*Alltså jag skulle önska ... det finns så mycket material som inte är inläst. /.../
Det finns säkert ett smidigt sätt att läsa detta men jag har inte riktigt fattat det,
hur man gör. Så jag tänker att vissa sådana här grejer, extramaterial, som
lärare använder ofta som inte är vanliga böcker, som man kan få inläst.*

Nora har också ett önskemål om Legimus, då hon vill att hela böcker ska finnas inlästa och inte bara enskilda kapitel:

*Det är något jag direkt hade önskat varit bättre, när det är delar ur böcker och
inte hela böcker, så hade jag verkligen önskat att dom var inlästa ändå /.../*

Dessutom önskar flera deltagare, som redan nämnts, att mer kurslitteratur var inläst av människor och att det var mindre "robotröst". I fall med maskinuppläsning var flera röster att föredra så man kunde välja den som passade en bäst.

Robin har också ett mer generellt önskemål, nämligen att inte alltid vara tvungen att säga vad han behöver för extra stöd, utan att stödet redan ska finnas där i stil med Universal Design. Han säger:

*Så man blir trött på att varje gång behöva säga "hej, jag behöver det här". /.../
Så det är nog det jag tycker är det jobbiga, att man ska alltid säga ifrån om
man behöver något liksom.*

Slutdiskussion

Sammanfattningsvis går det att konstatera att Legimus och andra stödverktyg har stor betydelse i dessa studenters studievardag. Flera uttrycker att de inte hade tagit steget att börja studera om de inte hade vetat om att stödet fanns, och att de hade haft det mycket svårare att studera utan stöd. Studenterna uppger bland annat att stödprogrammen förbättrar deras läshastighet, arbetsminne och hjälper dem att strukturera och komma igång med sina studier. Vad som är lika viktigt som dessa pedagogiska aspekter är det emotionella stöd som Legimus och de andra stödprogrammen ger. Flera av deltagarna i fokusgrupperna berättar att stödet har besparat dem mycket stress och oro. Vetenskapen om att deras kurslitteratur finns tillgänglig som talbok har en lugnande effekt och gör det lättare att komma igång med studierna. Stödprogrammen har också gett deltagarna en större självständighet och självförtroende i fråga om studierna. Deltagarna uppger att de i huvudsak är nöjda med det stöd de fått vid Malmö universitet och beskriver lärare och annan personal vid universitetet som hjälpsamma och förstående.

Det finns dock utrymme för förbättringar, både i stödverktygens utformning och funktionalitet och i informationen och bemötandet från universitetet. Flera av deltagarna tar upp att enformiga talsyntesröster med felaktig betoning och uttal försvårar koncentrationen och förståelsen av kurslitteraturen, i synnerhet för studenter med koncentrationssvårigheter. Det finns också önskemål om förbättringar i Legimus gränssnitt.

I fråga om universitetets bemötande tar flera deltagare upp att även om lärarna ofta är förstående händer det att de lägger till ny litteratur till kursplanen med kort varsel, vilket skapar stress och oro. Studenterna lyfter också hur viktigt det är att avtal och liknande läses upp för dem, något som universitetspersonalen inte alltid verkar ha förstått. Flera deltagare berättade även att de ofta måste påtala brister i tillgänglighet och att de ibland inte orkar ”ta fighten”. Detta tyder på att lärare, kursansvariga och annan personal på universitetet behöver lära sig mer om dessa studenters behov för att avlasta dessa studenter från bördan att ständigt behöva stå upp för sig själva.

En utmaning är hur universitetet bäst når ut med information till nuvarande och blivande studenter om att stödet finns. De flesta deltagarna i fokusgrupperna fick inte reda på att stödet fanns via universitetets officiella kanaler, utan från till exempel kursare, familj och via arbete. Med tanke på att flera deltagare uttrycker att de inte hade valt att börja studera på universitetet om de inte vetat att stödet fanns är det möjligt att potentiella studenter med läs- och skrivsvårigheter inte vågar ta steget att söka till universitetet eftersom de inte känner till att de har rätt till stöd. Universitetet bör även förbättra hur information om stödet når ut till nuvarande studenter på alla nivåer, och inte enbart fokusera på kurs- och programintroduktioner på grundnivå.

Deltagarna i fokusgrupperna har också önskemål om förbättrade webbsidor. Flera tar upp informationstätheten på universitetets sidor och på Canvas som ett problem, framför allt studenterna med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Deltagarnas förslag till förbättringar inkluderar mindre text, att inte presentera all information på en gång, mer punktform och videos. Deltagarna lyfter också fram vikten av personlig kontakt med representanter från universitetet. Det kan vara lättare att ta till sig information och lära sig att använda stödprogrammet genom att en person berättar och guidar än att behöva läsa informationen själv. En deltagare i fokusgrupperna uttrycker att ett gott bemötande från universitetet är viktigare än att tekniken är felfri.

Slutligen kan vi konstatera att många av deltagarna uttrycker stor tacksamhet över att stödprogrammen finns och att deltagarna är nöjda med bemötandet från lärare och bibliotekspersonal. Flera av deltagarna i fokusgrupperna berättade också att de uppskattade att få dela med sig av sina erfarenheter och att få träffa andra som också har lässvårigheter. Flera av dem hade erfarenheter av att ständigt behöva påtala brister i tillgänglighet och stå upp för sig själva, vilket gjorde att de uppskattade att bli tillfrågande om sina synpunkter i den här studien.

Vår förhoppning är att denna rapport kan vara till nytta för bibliotekarier, lärare och annan personal som jobbar med stöd till studenter, både internt på Malmö universitet och externt på andra lärosäten och organisationer.